

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Корзуна Дмитра Юрійовича
«Діяльність І. Є. Овсінського в контексті розвитку
вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи
наприкінці ХІХ – на початку ХХ століть»,
представлену на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук за
спеціальністю 07.00.07 – історія науки і техніки

Аналізуючи дисертаційне дослідження Д. Ю. Корзуна, перш за все, варто наголосити на його актуальності. Так, на сьогодні відсутні узагальнюючі комплексні праці, в яких глибоко та ґрунтовно було б відтворено життєвий і творчий шлях І. Є. Овсінського, основні складові творчого доробку якого включають вивчення агротехнічних прийомів у землеробстві та конструювання сільськогосподарських машин для ефективного їх застосування; інтродукцію ранніх сортів сої; технологічні процеси вирощування плодкових культур; моделі економічного розвитку галузі. Як свідчать результати дисертації, саме І. Є. Овсінський заклав основи вчення про органічне рослинництво, що передбачає, крім високої прибутковості, створення стійкої агроекологічної системи.

Робота Д. Ю. Корзуна провадилась у відповідності до загального напрямку наукових досліджень Інституту історії аграрної науки, освіти і техніки Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН і є складовою наукових тем «Концептуальні та методологічні основи науково-інформаційного забезпечення інноваційного розвитку аграрної науки в умовах євроінтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0116U002099), «Методологічні та організаційні засади управління системою інноваційно-інвестиційного розвитку аграрної науки: історико-концептуальний аспект» (номер державної реєстрації 0116U0002103).

Наукові завдання цього дослідження і наукова новизна отриманих дисертантом результатів сформульовані цілком грамотно і переконливо.

Напрямок роботи, її мета, методичний та методологічний підходи, спосіб викладення матеріалу повністю відповідають зазначеній спеціальності.

Основою у вивченні дисертаційних завдань стало використання опублікованих праць новатора та інших вчених-аграріїв зазначеного періоду та наступних років. Суттєвим доповненням при формуванні цілісної картини еволюції галузевого дослідництва послужили матеріали періодичних видань, довідників, біо- та бібліографічних покажчиків. В ході дослідження автором уточнено деякі біографічні дані, що стосуються вченого (дати народження та смерті, навчання, заслання), а також з'ясовано розбіжності, пов'язані з його постаттю.

Через призму комплексного історико-наукового аналізу творчої спадщини вченого Д. Ю. Корзуном розкрито історію формування та застосування наукових досягнень в агрономії на вітчизняних землях, систематизовано праці І. Є. Овсінського та визначено напрями його наукових і дослідницьких пошуків.

Перший розділ «Стан наукового опрацювання проблеми, джерельна база та методологічні основи дослідження» присвячений огляду наукової літератури та архівних джерел з теми дисертації. У ньому переконливо доведено, що до цього часу системне та комплексне дослідження біографії та наукової спадщини І. Є. Овсінського було відсутнє.

Джерельну базу дослідження склав значний масив матеріалів з фондів архівних установ і бібліотек України, Росії та Польщі. Як засвідчує дисертант, історіографічний аналіз праць дорадянського періоду показав, що постать І. Є. Овсінського цікавила наукову громадськість більшою мірою у контексті його поглядів, викладених у праці «Нова система землеробства», тоді як менше уваги приділялось аналізу його напрацювань щодо культури сої та розробленої ним сільськогосподарської техніки (с. 34). На пострадянському ж просторі активізувались розвідки з вивчення галузевої наукової думки в контексті соціально-економічних викликів епохи. У період незалежності України, коли громадськість отримала повноцінний доступ до

архівних джерел та дорадянських видань, з'явилася можливість неупереджено висвітлити історичні процеси минулого. В цьому розрізі постаті І. Є. Овсінського та його внеску у розвиток наукових основ ґрунтозахисного, органічного землеробства відводилася значна увага. Жодна публікація, присвячена історії агрономії, безплужного обробітку ґрунту, сучасних систем землеробства, ресурсозберігаючих агротехнологій, культурі сої в Україні, не обходилася без посилання на роботи новатора (с. 40).

Всебічне вивчення життєвого і творчого шляху І. Є. Овсінського та визначення його внеску у розвиток наукового забезпечення сільського господарства України базується на виявленні, опрацюванні та введенні до наукового обігу значного масиву нових архівних документів і матеріалів, більша частина яких і дотепер є малодоступною для широкого кола громадськості. Реалізація цього завдання була здійснена шляхом застосування комплексу загальних та спеціальних методів історичного пізнання, що було зумовлено темою дисертаційної роботи, її метою, предметом і завданнями.

У другому розділі «Життєвий і творчий шлях І. Є. Овсінського» дисертантом відтворено біографію та описано процес формування наукового світогляду вченого.

У роботі показано, що вагомий внесок до побудови різних систем землеробства у ХІХ ст. доклали вчені-агрономи, хіміки і ґрунтознавці, зокрема А. В. Советов, О. М. Енгельгардт, Д. І. Менделєєв, І. А. Стебут, П. А. Костичев, О. О. Ізмаїльський, В. В. Докучаєв та ін. Їхні напрацювання стали невід'ємною частиною того фундаменту, завдяки якому вітчизняна агрономія отримала подальший розвиток в ХІХ ст. і нові імпульси до напрацювань у першій половині ХХ ст. (с. 82).

Згідно з результатами дослідження, умови, в яких формувався І. Є. Овсінський як представник польського народу, наклали відбиток на життєвий і творчий шлях вченого, обмеживши його можливості реалізувати себе повною мірою. Аналіз життєвого шляху науковця демонструє, що він

мав нележку та непересічну творчу долю, як для дослідника та новатора. При цьому вроджені аналітичні здібності, ґрунтовна домашня освіта, інтелектуальне середовище сприяли формуванню творчої особистості вченого. Автор відзначає, що, хоча І. Є. Овсінський і не мав змоги отримати академічну фахову освіту, але, завдяки своїй наполегливості, займаючись самоосвітою, він, тим не менш, спромігся розробити злагоджену систему технологічних прийомів землеробської діяльності, яка у багатьох аспектах випереджала свій час (с. 124-125).

У розділі 3 «Наукова спадщина І. Є. Овсінського» дисертант підкреслює різнобічність та багатоплановість наукових інтересів дослідника, систематизує творчий доробок науковця, виділяє та узагальнює розроблені ним пріоритетні наукові напрями. Як зазначено в роботі, концепція І. Є. Овсінського під назвою «Нова система землеробства» (1898 р.) включала в себе комплексне та своєчасне застосування низки агротехнічних прийомів, спрямованих нормалізувати водно-повітряний баланс ґрунту (с. 208).

Вивчення автором основних етапів просування ідей І. Є. Овсінського серед представників вітчизняного наукового середовища дає підстави стверджувати, що його новаторська система землеробства активно обговорювалась на різних заходах галузевих громадських об'єднань та спонукала до пошуку ефективних шляхів ведення сільського господарства. З іншого боку, наукові дискусії, які точились навколо концепції агротехнічних прийомів І. Є. Овсінського, стимулювали науковий інтерес до вивчення ґрунту, розуміння того, що він має стати предметом ретельного та дбайливого дослідження і догляду (с. 133-134).

В дисертації доведено, що реакція тогочасного наукового співтовариства на появу «Нової системи землеробства» проявилась у численних обговореннях на засіданнях галузевих товариств, публікаціях на сторінках фахової періодики, організації дослідів із перевірки основних положень концепції. Також показано, що через низку причин (негативні результати дослідів під час перевірки, спричинені недосконалою методикою

їх організації; упереджене ставлення до постаті дослідника через його статус «політично неблагонадійної особи», відсутність фахової академічної освіти тощо) комплекс запропонованих І. Є. Овсінським агротехнічних прийомів офіційними науковими колами не був визнаний, що певним чином загальмувало розвиток ґрунтозахисного, органічного землеробства на українських землях (с. 157).

Як свідчать результати дисертації, з ім'ям І. Є. Овсінського пов'язаний також початок інтродукції ранніх сортів сої на українських теренах, що прискорило розвиток селекції цієї сільськогосподарської культури та сприяло її поширенню серед європейських та американських виробників. Окрім того, ще одна ідея вченого полягала у вирощуванні карликових дерев та садів зі стланцевими кронами (які він називав «горизонтальні сади»). До переваг такої організації саду І. Є. Овсінський відносив швидкі, високі та регулярні урожаї, зручність при догляді, покращення смакових якостей плодів. На жаль, як зазначає дисертант, подільська громада не скористалась напрацюваннями І. Є. Овсінського для потреб місцевого садівництва. А відкриття науково-дослідної установи садівничого напрямку у Подільському регіоні затяглося аж до кінця 60-х років ХХ ст. (с. 192).

Окрім діяльності вченого в галузі сільськогосподарської дослідної справи, в цьому розділі автором аналізується також проект І. Є. Овсінського під назвою «Економічний організм», де об'єдналися ідеї споживчої та виробничої кооперації, що було революційним на той час не лише для Російської імперії, але й для розвинених європейських країн (с. 207).

Варто зазначити, що всі матеріали і висновки дисертації знайшли відображення у надрукованих дисертантом наукових статтях, а також у доповідях, виголошених на кількох конференціях. Робота належним чином структурована, усі її розділи логічно пов'язані між собою. Основні положення дисертації ідентичні змісту представленого автореферату.

Разом з тим дисертація не позбавлена деяких недоліків, стосовно яких хотілося б висловити певні зауваження та побажання.

По-перше, варто було б у висновках висвітлити зв'язок наукової спадщини І. Є. Овсінського з сучасністю, особливо перспектив застосування його концепції виходу з економічної кризи «Економічний організм» та напрацювань у галузі садівництва і вирощування сої. Тим більше, враховуючи той факт, що дані розробки свого часу викликали значний інтерес і мали широке застосування за кордоном.

По-друге, значну увагу в дисертації автор приділяє розгляду наукового доробку вчених-аграріїв А. Т. Болотова, І. О. Стебута, К. А. Тімірязєва, В. В. Докучаєва та інших. Однак, при цьому серед робіт А. Т. Болотова аналізується лише одна – «О разделении полей». Поза увагою залишились інші, пов'язані з тематикою дослідження, праці цього вченого, як, наприклад, «Избранные сочинения по агрономии, плодоводству, лесоводству, ботанике», «Некоторые замечания о садах в России» та інші, які доцільно було б розглянути в роботі.

По-третє, враховуючи специфіку дослідження, слід було б додати до переліку умовних позначень, наведеному на початку дисертації, роз'яснення спеціальних термінів, вжитих Д. Ю. Корзуном у роботі, наприклад, «каїніт» (с. 74), «петрографія» (с. 79), «сидеральна система землеробства» (с. 80), «секвестр» (с. 83) тощо. Деяким з них надається відповідне роз'яснення безпосередньо у тексті дисертації, як-от: «хемосинтез», «алохтонні та автохтонні мікроорганізми» (с. 81). Але більшість термінів лишається не розтлумаченими, що, вочевидь, ускладнює сприйняття тексту дисертаційної роботи.

І, нарешті, подекуди в роботі зустрічаються неточності у наведенні дат, застосуванні ініціалів та прізвищ. Так, на с. 121 останній період життя І. Є. Овсінського позначений 1895-1910 рр., тоді як далі йдеться про його передчасну смерть у 1909 р.; на с. 98 сказано, що «І. Є. Овсінський навчався у Кам'янець-Подільській гімназії протягом 1869-1974 рр.». А на с. 106 зазначається, що дендропарк у маєтку «Гетьманівка» було закладено Й. Любомирським, в той час, як на с. 179 – Й. Любанським; на с. 30 спочатку

йдеться про професора А. Савостьянова, а в подальшому – про О. О. Савостьянова; на с. 189 агроном Бертенсон має спершу ініціали В. О., а потім – В. А., тощо.

Проте ці зауваження не є суттєвими, не знижують загальної позитивної оцінки представленої роботи і носять, здебільшого, рекомендаційний характер. Вважаю, що дисертаційна робота Корзуна Дмитра Юрійовича «Діяльність І. Є. Овсінського в контексті розвитку вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи наприкінці ХІХ – на початку ХХ століть» виконана на належному рівні і є завершеним науковим дослідженням, результати якого мають суттєве практичне значення. Представлене дослідження дасть змогу краще оцінити нинішній стан сільськогосподарської галузі та окреслити шляхи її подальшого розвитку. Робота повністю відповідає паспорту спеціальності 07.00.07 – історія науки й техніки та вимогам пп. 9, 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з постановою КМ № 656 від 19.08.2015), а її автор заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07 – історія науки й техніки.

Офіційний опонент:

доктор історичних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач кафедри
філософії та історії науки і техніки
Державного університету інфраструктури
та технологій МОН України

В. М. Гамалія

ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ТЕХНОЛОГІЙ
Підпис: *Гамалія В. М.*
Засвідчує: *Гамалія В. М.*